

Бровченко Анастасія Камілівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри
спеціальної педагогіки і психології та інклюзивної освіти
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Сучасні події, пов'язані з війною в країні, висувають перед суспільством складні завдання, особливо у сфері підтримки найбільш вразливих верств населення. Серед таких груп – діти з порушеннями інтелекту, які потребують особливої уваги та підтримки в кризових умовах. Для цих дітей особливо важливим є надання психолого-педагогічної й соціальної підтримки, яка допоможе їм справлятися зі стресом і змінами, викликаними кризовими обставинами. Вони потребують індивідуальної уваги та спеціальних підходів, які враховують їх вразливість та спрямовані на посилення їх здатності до адаптації та розвитку. Одним із ключових елементів цього напрямку роботи є розвиток життєстійкості – здатності протистояти стресовим факторам, адаптуватися до постійно змінюваних умов, а також зберігати оптимізм і життєву активність навіть у надзвичайно складних обставинах. Життєстійкість не лише допомагає дитині долати тимчасові труднощі, але й сприяє її сталому розвитку, активуючи внутрішні ресурси, які дають можливість функціонувати повноцінно, незважаючи на зовнішні перешкоди та виклики.

Діти з порушеннями інтелекту потребують особливих підходів, що враховують їх специфічні потреби у фізичній, психічній та соціальній сферах. В умовах воєнного стану специфіка ця значно загострюється, що обумовлює необхідність комплексної підтримки з боку фахівців у сфері освіти, психології та соціальної роботи. Воєнні дії та пов'язані з ними кризові явища створюють серйозні перешкоди для реалізації основоположних прав і свобод цих дітей, зокрема їх права на всебічний розвиток і психічне благополуччя. У такому контексті питання формування життєстійкості стає надзвичайно актуальним.

Основною проблемою у процесі розвитку життєстійкості дітей з інтелектуальними порушеннями є їхня підвищена чутливість до стресових факторів. Вони стикаються не лише з інтелектуальними обмеженнями, але й із психоемоційними труднощами, які значно зростають під впливом сучасних викликів. Діти з інтелектуальними порушеннями мають підвищену схильність до емоційної нестабільності та переживань невизначеності, що впливає не тільки на їх настрій та рівень стресу, але й на здатність до навчання та розвитку життєвих навичок. Це створює додаткові завдання для педагогів та психологів, які повинні розробляти й впроваджувати спеціальні стратегії для підтримки цих дітей у кризових умовах. Отже, у контексті забезпечення життєстійкості дітей з порушеннями інтелекту важливим є не лише психоемоційна підтримка, але й створення умов для збереження їх культурної та національної ідентичності, яка відіграє ключову роль у формуванні почуття належності, що дає дітям додаткові ресурси для опору стресу та відчуття безпеки.

Життєстійкість дітей з порушеннями інтелекту визначається складним комплексом чинників, серед яких важливу роль відіграють ступінь інтелектуальних обмежень, психологічний стан дитини, соціальна підтримка з боку родини та педагогічного колективу, а також соціокультурні й матеріальні умови їхнього розвитку. Цей багатовимірний підхід до оцінки життєстійкості дозволяє зрозуміти її як складний психологічний феномен, що виступає захисним механізмом у відповідь на стресові ситуації. Життєстійкість забезпечує адаптацію до несприятливих обставин, формування самосвідомості та розвиток емоційної рівноваги, які є важливими передумовами для успішного подолання кризових явищ.

Національна ідентичність, у свою чергу, стає важливим компонентом психологічної стійкості. Для дітей та молоді з порушеннями інтелекту національна ідентичність формує почуття приналежності до певної етнічної та культурної спільноти, сприяючи розвитку патріотичних цінностей і національної самооцінки. Цей соціокультурний аспект відіграє ключову роль у збереженні їх внутрішньої стійкості та стабільності в умовах зовнішніх загроз. Він забезпечує їм відчуття духовної єдності з країною, допомагає зберігати психологічну рівновагу і впевненість у власних силах. У такому поєднанні життєстійкість і національна ідентичність створюють міцний фундамент для подолання кризових ситуацій, збереження самобутності та емоційної стабільності молодого покоління.

Дослідження життєстійкості дітей з порушеннями інтелекту в умовах воєнного стану, попри його критичну важливість, зустрічаються у науковій літературі не так часто. Окремі науковці намагалися звернути увагу на проблеми психічного здоров'я та адаптації цієї вразливої категорії, однак їхні праці переважно зосереджені на загальних питаннях життєстійкості або соціалізації [2, 3]. При цьому проблема розвитку національної ідентичності означеної категорії дітей в світлі підвищення їх життєстійкості взагалі ще широко не обговорювалась.

Дослідження В. Предко [6] звертається до формування етнічної ідентичності як одного з механізмів підтримки психічного здоров'я, що також може бути важливим для розуміння стійкості дітей з інтелектуальними порушеннями. Хоча робота орієнтована на ширші категорії населення, її висновки про роль національної ідентичності у зміцненні психічної стійкості можуть бути адаптовані до специфіки дітей, що мають порушення інтелектуального розвитку. Важливим внеском у вирішення цієї проблеми також є праця І. Данилюка і В. Гресько [4], які досліджують етнічну ідентичність як вияв соціалізованості особистості, що є чинником підтримки життєстійкості дітей з інтелектуальними порушеннями.

К. Журба [5] розглядає досвід експериментального впровадження процесу формування національної ідентичності у дітей в умовах воєнного стану, акцентуючи на важливості духовної безпеки нації та національної самоідентифікації як ключових чинників. Це дослідження надає цінні практичні рекомендації, що можуть бути застосовані в роботі з дітьми, зокрема з тими, хто має порушення інтелектуального розвитку. Попри те, що питання національної ідентичності у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку майже не досліджувалося, роботи таких авторів, як С. Бойко [1], які зосереджуються на формуванні національної ідентичності молоді в умовах війни, надають базис для подальших досліджень у цьому напрямку.

У контексті дослідження національної ідентичності та життєстійкості дітей з інтелектуальними порушеннями особливого значення набуває роль родини, школи та громади в підтримці цих процесів. Родина є першою і найбільш значущою ланкою у формуванні національної самосвідомості, оскільки саме в ній діти отримують перший досвід взаємодії з національними цінностями, традиціями та мовою. Важливо, щоб родина створювала умови для закріплення почуття належності до нації, передавала дітям розуміння культурної спадщини і патріотичних ідеалів. Школа, у свою чергу, доповнює цей процес через освітню діяльність, сприяючи не тільки інтелектуальному, а й особистісному розвитку дітей. У закладах освіти діти мають можливість більш глибоко пізнавати національні символи, історію та культуру, що є важливим елементом формування їхньої національної ідентичності. Не менш важливою є підтримка громади, яка через колективну діяльність та культурно-національні заходи зміцнює соціальні зв'язки і допомагає дітям відчувати себе частиною більшого соціуму. Особливо це стосується дітей з порушеннями інтелекту, для яких колективна робота є необхідною формою соціалізації і засвоєння національних цінностей. Таким чином, інтегрований підхід, що охоплює родину, школу та громаду, є ключовим для розвитку життєстійкості і національної ідентичності дітей в умовах воєнного та післявоєнного часу.

Психолого-педагогічна робота з дітьми з порушеннями інтелекту в цих умовах має особливу специфіку. Ця робота повинна враховувати індивідуальні потреби таких дітей, зокрема їх обмежену здатність до абстрактного мислення та осмислення складних соціальних концепцій. Психолого-педагогічна робота з дітьми з інтелектуальними порушеннями вимагає особливої уваги до їх потреб, адаптованих методик та створення безпечного середовища. Розуміння специфіки розвитку цих дітей, а також підтримка їх самоідентифікації сприятимуть підвищенню їх життєстійкості, що є особливо важливим в умовах сучасних викликів. Перспективи подальших досліджень у цій сфері передбачають глибше вивчення взаємозв'язку національної ідентичності та психічної стійкості, а також розробку інноваційних методів роботи з дітьми з особливими потребами в умовах стресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко С. Формування національної ідентичності української молоді в умовах російсько-української війни. *Українознавчий альманах* / КНУ імені Тараса Шевченка. 2022. Вип. 30. С. 17–22.
2. Бровченко А. К. Проблеми самовизначення підлітків та юнацтва з порушеннями інтелекту в умовах воєнного стану. Актуальні питання спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти / за заг. ред. Ю. Д. Бойчука. Харків : ХНПУ ім. Г. Сковороди, 2022. С. 20–23.
3. Бровченко А. К., Хижняк М. В. Фактори розвитку резилієнтності у дітей з порушеннями психофізичного розвитку, що постраждали внаслідок воєнних дій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. Т. 34 (73), № 1. С. 98–104.

4. Данилюк І. В., Гресько В. В. Етнічна ідентичність як вияв соціалізованості особистості. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*. Київ, 2017. Вип. 1 (6) / 2 (7). С. 44–46.

5. Журба К. О. Формування національної ідентичності зростаючої особистості в умовах воєнного стану: досвід експериментальної реалізації. *Вісник НАПН України*. 2023. Т. 5, № 1. С. 1–6.

6. Предко В. В. Формування етнічної ідентичності як механізму підтримки психічного здоров'я. *Загальна і Медична психологія*. Київ, 2018. №1 (01). С. 105–106.

Вовк Вікторія Сергіївна,
здобувач освіти 1 курсу спеціальності 016
спеціальна освіта Логопедія
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Клочкова Ю. В.**,
доктор філософії,
доцент кафедри спеціальної освіти
Хортицька національна академія
м. Запоріжжя, Україна

УМОВИ ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАННЯ ГРАМОТІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У сучасному світі, де високий рівень грамотності і мовленнєвих навичок є ключовим фактором успіху, питання підготовки до навчання грамотності дітей з порушеннями мовлення є актуальним і досягнутим. Дошкільний вік є критичним періодом у формуванні мовленнєвої компетентності, і ефективна підготовка в цьому віці може значно полегшити процес подальшого навчання.

Умови підготовки до навчання грамотності дошкільників з порушеннями мовлення стають все більш актуальними у зв'язку з розширенням розуміння про різноманітність мовленнєвих порушень та їх вплив на навчання і соціальну адаптацію. Ранні втручання і цілеспрямована робота з такими дітьми можуть значно покращити їх мовленнєві навички та підготувати до успішного навчання в майбутньому. Тому пошук ефективних підходів до підготовки дошкільників з порушеннями мовлення до грамотності є важливим завданням для педагогів, спеціалістів у галузі освіти та батьків [1].

Мовленнєве виховання дітей дошкільного віку є одним із найактуальніших завдань не лише психології, лінгвістики та педагогіки, а й логопедії. Базовий зміст дошкільної освіти передбачає особливі вимоги до розвитку мовлення особистості (підготовка до мовлення) як кінцевого результату цього вікового етапу, що передбачає вміння доречно і доцільно користуватися мовою, вміння практично використовувати її в певних ситуаціях, мовну і допоміжну виразність (міміку, жести, рухи) та інтонацію, а також вміння користуватися обома засобами мовної виразності [2].

Кожна дитина з порушеннями мовлення має свої унікальні потреби. Важливо створити індивідуальну програму, враховуючи рівень мовленнєвих навичок кожної дитини. Перед навчанням грамоти необхідно розвинути слухове сприйняття дитини. Це вправи для розрізнення звуків мови, аудіювання різних слів і фраз [3].

Залучення різних чуттєвих каналів (зору, слуху, дотику) допоможе краще засвоїти матеріал. Використовуйте ігри, малюнки, музику, рухові вправи. Навколишнє середовище має бути сприятливим для навчання. Забезпечте наявність мовленнєвих матеріалів, книг, картинок, які стимулюють інтерес дитини до вивчення мови.

Навчання грамоти повинне бути поступовим і систематичним. Починати з основних елементів мови (звуки, літери), поступово переходячи до складніших структур [4].

У всьому процесі підготовки до школи специфіка організації корекційно-профілактичного навчання дітей з порушеннями мовлення визначається кількома закономірностями.

Перша закономірність полягає в тому, що мова формується тоді, коли дитина здатна чітко виражати звуки, вимовляти склади і слова, розуміти і сприймати слухові відчуття.

Друга закономірність – засвоєння мовних одиниць, насамперед лексики та граматики. Діти з мовними порушеннями засвоюють словникові значення слів, від прямого конкретного основного значення до узагальненого переносного, але часто не розуміють їх значення ("срібні промінчики", "добрі слова", "золоті руки", "тепле серце") [5].